

УДК 82.09:82'42

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-353-366](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-353-366)

Башманівський Олексій Леонідович кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської і германської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0003-4898-7070>

Василенко Кароліна Сергіївна здобувачка (другого) магістерського рівня вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0007-0099-8981>

ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОБРАЗУ ЄВРЕЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті розглядається проблема імагологічного дослідження образу єврея в українській та польській літературі ХІХ століття. Автори визначають, що ключовою задачею є аналіз художніх стратегій створення образу єврея, його семантичного та конотативного потенціалу, а також соціокультурних і релігійних чинників, що впливали на формування цього образу. Основним об'єктом дослідження є художнє відображення єврейської спільноти, її стереотипізація та гуманістичне переосмислення в контексті українсько-польських культурних взаємодій. Актуальність теми зумовлена потребою глибшого розуміння механізмів міжетнічної комунікації та історичного досвіду, який може сприяти подоланню етнічних упереджень у сучасному суспільстві. Стаття репрезентує результати порівняльного аналізу українських та польських художніх творів із залученням імагологічного та порівняльно-літературознавчого методів. Здійснює лінгвістичний екскурс в етимологію етнонімів «жид» та «єврей», що дозволяє глибше зрозуміти семантичне навантаження термінів у літературному дискурсі обох народів.

Висвітлено взаємозв'язок між художньою функцією, соціокультурним контекстом та історичними обставинами: показано, як польська позитивістська та романтична проза (Ожешкова, Крашевський) осмислювала іудаїзм як код національної ідентичності та духовного опору, тоді як українські автори частіше зверталися до соціально-побутового виміру єврейського персонажа. Продемонстровано амбівалентність образу єврея в обох літературах: поряд із сатиричними і стереотипними зображеннями наявні гуманістичні інтерпретації, що фіксують співчуття до «іншого» і

визнають спільність базових людських цінностей. Зроблено висновок, що українці, поляки та євреї постають у літературі XIX ст. як «різні», але не «чужі» народи, а імагологічний підхід відкриває перспективи для подальшого вивчення механізмів формування етнічних образів у міжнаціональному літературному дискурсі.

Ключові слова: євреї, імагологія, художній образ, українська література, польська література, міжкультурна комунікація. соціокультурний контекст, літературний дискурс, міжетнічний діалог.

Bashmanivskiy Oleksii Leonidovich Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor in the Department of Slavic and Germanic Philology and Translation at Ivan Franko State University of Zhytomyr, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0003-4898-7070>

Vasylenko Karolina Serhiivna, Master's degree candidate (second level) at Zhytomyr State University Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0009-0007-0099-8981>

THE IMAGOLOGICAL ASPECT OF THE IMAGE OF THE JEW IN 19TH-CENTURY UKRAINIAN AND POLISH LITERATURE

Abstract. This article examines the issue of imagological research into the portrayal of Jews in 19th-century Ukrainian and Polish literature. The authors identify the key objective as the analysis of artistic strategies used to create the image of the Jew, its semantic and connotative potential, as well as the sociocultural and religious factors that influenced the formation of this image. The main object of the study is the artistic representation of the Jewish community, its stereotyping, and humanistic reinterpretation in the context of Ukrainian-Polish cultural interactions. The relevance of the topic stems from the need for a deeper understanding of the mechanisms of interethnic communication and historical experience, which can help overcome ethnic prejudices in contemporary society. This article presents the results of a comparative analysis of Ukrainian and Polish literary works using imagological and comparative literary methods. It provides a linguistic exploration of the etymology of the ethnonyms “Zhid” and “Yevrey,” which allows for a deeper understanding of the semantic connotations of these terms in the literary discourse of both nations.

The paper examines the interrelationship between artistic function, sociocultural context, and historical circumstances: it demonstrates how Polish positivist and romantic prose (Ożeszko, Kraszewski) interpreted Judaism as a

code of national identity and spiritual resistance, while Ukrainian authors more often focused on the social and everyday dimensions of the Jewish character. The ambivalence of the Jewish image in both literatures is demonstrated: alongside satirical and stereotypical depictions, there are humanistic interpretations that express sympathy for the “other” and acknowledge a shared set of basic human values. It is concluded that Ukrainians, Poles, and Jews appear in 19th-century literature as “different” but not “alien” peoples, and the imagological approach opens up prospects for further study of the mechanisms of ethnic image formation in interethnic literary discourse.

Keywords: Jews, imagology, artistic image, Ukrainian literature, Polish literature, intercultural communication, sociocultural context, literary discourse, interethnic dialogue.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження імагологічного аспекту образу єврея в українській та польській літературі ХІХ століття зумовлена складними історико-культурними обставинами, під час яких формувалися уявлення про цю етнічну спільноту. Художній текст виступає не лише естетичним явищем, а й важливим джерелом колективної пам’яті, що закріплює етнокультурні стереотипи, суспільні оцінки та ідеологічні настанови. Літературні образи допомагають простежити динаміку сприйняття єврейської спільноти, виявити як механізми стереотипізації, так і спроби толерантного співіснування націй. З огляду на це актуальним постає завдання наукового аналізу художніх репрезентацій євреїв у контексті українсько-польських культурних зв’язків ХІХ століття, що дозволяє простежити відмінності й спільні риси в літературному дискурсі обох національних традицій.

Важливість проблеми визначається також потребою переосмислення історичного досвіду для сучасного міжкультурного діалогу. У науковому плані дослідження сприяє розвитку імагології як міждисциплінарної галузі знань, яка поєднує літературознавство та культурологію. Разом з тим, у практичному вимірі вивчення конкретних літературних образів може бути корисним для вироблення стратегії подолання етнічних упереджень і поглиблення розуміння соціокультурних процесів у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському літературознавстві значний внесок у вивчення цієї проблеми зробили праці, присвячені аналізу етнічних стереотипів у художньому тексті, зокрема роботи С. Павличко [10], Г. Корбич [7], М. Шкандрій [19], І. Дзюби [5], М. Жулинського [6]. Дослідження науковців засвідчують, що образ єврея в українській літературі ХІХ ст. нерозривно пов’язаний із соціальною структурою тогочасного суспільства, моральними цінностями та

християнсько-гуманістичною традицією. Дослідники наголошують на багатогранності цього образу, який водночас є відображенням соціальної нерівності, релігійної відчуженості та прагнення до взаєморозуміння між народами.

Подібні тенденції спостерігаються й у польському літературознавстві, де дослідження образу єврея також має глибоке історико-культурне підґрунтя. Польські науковці, зокрема Марія Яніон [26], Ян Блон [21], Артур Марковський [23], Моніка Адамчик-Гарбовська [20], аналізували, як у творчості письменників XIX століття відображено єврейську тематику. У їхніх працях акцент робиться на подвійності сприйняття єврейської спільноти. З одного боку воно відбувається через призму традиційних упереджень, а з іншого – як спробу гуманістичного переосмислення ролі єврея в польському суспільстві.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Попри значний науковий інтерес до проблеми репрезентації образу єврея в українській та польській літературах XIX століття, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою. Насамперед бракує системного порівняльного аналізу художніх стратегій, за допомогою яких автори обох національних традицій формували уявлення про єврейську спільноту. Потребують подальшого вивчення питання взаємовпливів українського та польського культурних контекстів, зокрема у тих регіонах, де процеси етнокультурної взаємодії набували особливої інтенсивності.

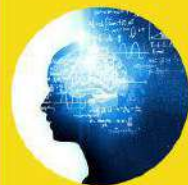
Імагологія як міждисциплінарна наука, що вивчає образ «іншого» у культурі й літературі, відкриває можливість глибше зрозуміти механізми формування етнічних стереотипів, а також способи їх художнього переосмислення.

Однак застосування імагологічного підходу до аналізу українсько-польського літературного контексту XIX століття поки що не набуло достатнього системного характеру, що залишає низку питань відкритими для подальших досліджень

Метою дослідження є з'ясування особливостей імагологічного аспекту образу єврея в українській та польській літературі XIX століття, виявлення спільних і відмінних рис у його художньому трактуванні, а також аналіз соціокультурних і світоглядних чинників, що зумовили формування цього образу в різних національних контекстах.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань:

- дослідження основних способів художнього зображення єврейського персонажа в українській та польській літературі XIX століття;
- характеристика ставлення письменників до єврейського народу в контексті соціокультурних стереотипів епохи;

– узагальнення тенденцій репрезентації єврейського образу як складової формування міжетнічного діалогу в літературі XIX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «жид» (від їдиш *יוד*?, староукраїнські форми: жидь, жидь – XIV ст.; похідні форми: жиденя, жидівка, жидівство, жидівча, жидовин, жидовиця), запозичений ще в дописемний період з італійської мови (іт. Giudeo). Варто зауважити, що у «Словнику української мови» Б. Грінченка (1907–1909 рр.) етнонімів єврей чи гебрей не зафіксовано; представлено лише слово жид, яке позначало: 1) єврея (жидь); 2) у зменшувально-пестливих формах: жидок, жидочок, жидун, жидик; з поважливим або зменшувально-пестливим відтінком – Жидюга, Жидяка. Крім того, словникова фіксація низки похідних форм (жидва, жидова, жиденя, жидик, жидів, жидівка, жидівочка, жидівство, жидівський, жидівча, жидова) свідчить про широке вживання терміна та його значну семантичну розростаність [14].

Варто зауважити, що мовознавиця Ірина Фаріон досліджуючи етимологію слова «єврей», здійснювала порівняльний аналіз між словами: жид і єврей, проаналізувавши їхнє значення. Із лінгвістичної експертизи «Слова як свідки правди» дізнаємося, що ці лексеми: «жид» і «єврей» не є однакові, адже походять із різних мов та мають різну етимологію. Вивчаючи подальшу долю слова єврей дослідниця зазначає, що в давньоруську мову воно потрапило із церковнослов'янської, що використовувалась під час богослужінь, зазначаючи при цьому, що саме з середньо-грецької, а згодом у формі «гебрей» запозичила українська мова із західнослов'янської через латинську, адже лат.

Hebraeus співвідносять до грецького «evreos», що походить, від мертвої арамейської мови «ibrai», «ebrai», єврей і означає потойбічний, той, хто прийшов до Ханаану або Палестини з того боку Євфрату [18].

Підсумовуючи І. Фаріон зазначимо, що обидві лексеми мають цікаву історію появи в українській мові, а також потребують більш детального вивчення.

За іншою версією назва «євреї» походить від праотця Евра, у якого народилося двоє синів: ім'я першому Пелег, бо за днів його поділилася земля, а імення другого брата – Йоктан [2]. Згадаємо також про вищезгадане слово «Ізраїль», яке також викликає асоціацію з жидівським народом, тому можемо припустити, що ця лексема частково вказує на походження юдейського народу, з мітологічної точки зору, оскільки про це кодове слово згадано у легенді про нічну боротьбу Якова з Мужем (Богом), в якій розповідається про боротьбу, доки не з'явилася досвітня зірка, лише тоді Ягве промовив: «Пусти Мене, бо зійшла досвітня зоря». А Яків попросив у нього благословіння. Бог спитав у нього імення, на що той відказав: «Яків».

І сказав: «Не Яків буде називатися вже імення твоє, але Ізраїль (боров Бога, богоборець), бо ти боровся з Богом та з людьми, – і подужав».

Звернемо увагу, що з-поміж творів, які було розглянуто та проаналізовано, й спираючись на працю Г. Грабовича «Єврейська тема в українській літературі ХІХ та початку ХХ століття», можна чітко окреслити три головні моделі сприйняття євреїв, а також оповіді про них. Тобто моделі, які можуть слугувати як періодизація єврейської теми:

- Старозавітна;
- Морально-побутова;
- Реалістична [4].

Як зазначає вищезгаданий дослідник Грабович, вказані категорії були дещо діахронні і тому, визначають лише приблизні фази цієї теми, проте вони не ексклюзивні. Звернемо увагу на той факт, що на початку ХІХ ст. існувала лише перша модель сприйняття євреїв, і лише наприкінці сторіччя співіснували вже всі три. Тому спробуємо розібрати детальніше моделі сприйняття євреїв, одночасно з аналізом творів ХІХ століття [4].

У контексті аналізу діахронних моделей сприйняття єврея в літературі ХІХ століття особливу увагу привертає творчість Степана Руданського. Його художні твори демонструють образ єврея, який формується переважно через серію анекдотів, і в основі цього образу лежать певні стереотипні уявлення: єврейської кмітливості, можна зазначити також «надмірність» книжних знань, або ж іще страху перед фізичною конфронтацією. Як і інші групи населення в віршах, хоча їх ще називають, оповідки С. Руданського, євреїв уявно поділено на шахраїв та на обдурених, і в цілому виникає імпресіоністський, хоч і дещо традиційний нарис колоритної частини українського суспільства. Подаємо декілька уривків з творчості письменника про євреї: «Підсів мужик до жидівки, / Жарти починає. / А жидівка, псяча віра, / Чортом поглядає.» [15] або ж у вірші «Подорож до Єрусалима» автор розповідає про жартування самих жидів між собою та їхні так звані поради: «Кричить Лейба, репетує – / Не може тримати. / Але йому Мошко радить / Руки поплювати...» [16].

Аналізуючи тему єврейства, не можливо не згадати про твір Митрофана Александровича «Жидівська дяка» [1], що стає основним лейтмотивом у єврейській тематиці. Пантелеймон Куліш, виступаючи як редактор журналу «Основи», друкує це оповідання, написане у формі розповіді просто селянина, під промовистою рубрикою «З народних уст». Автор твору змальовує історію бідного єврея Лейби, який приїжджає до села без копійки за душею й відкриває свій власний гендель, взявши позику в багатого селянина Максима. Лейба, який у творі також позначений як жид, відмовляється повернути борг. Коли Максим, в умовах безвихідної ситуації,

бере мішок зерна з воза Лейби для погашення заборгованості, останній звертається до суду. Внаслідок цього Максим, втративши все своє майно, змушений, аби зняти з себе звинувачення, зрештою опиняється у Сибіру. Тобто як і з заголовку твору, так і з опису, можемо стверджувати, що євреї – це не той народ добрий, яким себе показують першочергово. Однак після детального прочитання твору та аналізу критичних оцінок виникає протилежне тлумачення. Як зазначає Г. Грабович, тенденційність оповідання, а також його художня посередність, є цілком очевидними.

Незважаючи на те, що головний акцент твору зосереджений на несправедливості закону, суддів та судової системи (що проявляється у повній безпорадності селянки Жепової у творі Сенкевича «Szkice węglem»), саме євреї, судячи із заголовка, постає головним негативним персонажем, як це вже було підкреслено раніше [4].

Неодноразово було вказано, що про євреїв, як меншину згадували у художніх творах як позитивно, так і негативно. Однак, звернемо увагу, що цей народ також може викликати співчуття як багатостраждальна людина. Однак, на цю тематику писати творчі доробки почали саме на зламі сторіч. Звернемо увагу, що прикладом таких творів можуть бути оповідання М. Левицького, зокрема «Щастя Пейсаха Лейдермана» чи «Порожнім ходом». Після аналізу зазначених творів можна констатувати, що авторська загальна симпатія до малозабезпечених, бідних та пригноблених персонажів найвиразніше проявляється у ставленні до єврейських героїв, чії образи вирізняються насамперед своєю простою людяністю.

Ще одним подібним твором є оповідання Т. Бордуляки «Бідний жидок Ратиця», в якому проблема єврейства розглянуто ширше. Письменник змальовує, як убогий торговець рибою Ратиця доходить дедалі більшого зубожіння, так само, як і решта мешканців села, в якому він живе. Тому головним завданням автора було не лише показати злидні героя, але й також зобразити співчуття сільської громади до одного зі своїх членів, наприклад: «...Я ще не видів такої нужденної людини! – така думка мусіла насунутись кожному, хто добре приглянув ся Ратиці, хто окинув взором ту мізерну будову тіла Ратиці, те сухорляве лице, маленьке, мов кулачок» [3].

Про негативне зображення ситуації в українській сільській громаді й співчутливе ставлення до головного єврейського персонажа можемо дізнатися також зі сторінок мелодрами І. Тогобочного «Жидівка-вихрестка», в якій ведеться розповідь про Сару – єврейську дівчину, яка зреклася власної віри заради шлюбу з християнином, але, опинившись у розпачі після зради чоловіка, що повернувся до колишньої коханки, наклала на себе руки.

Автор у творі оголює упередженість і невігластво громади (наприклад, суперечка між двома сільськими бабами, чи має єврейка душу: «Яка у

не! душа! / Звісно, душі у не! ніякої, – пара!.. / Вона парюю і диха, як скотина!» й тому, що викликає співчуття до єврейських персонажів, не лише до Сари, а й до її божевільного, схожого на Ліра, батька, який не зміг пробачити дочку за скоєний вчинок. Руданський через співчутливий показ долі Сари та її батька, демонструє трагізм людського існування, що виходить за межі етнічної чи релігійної належності. Цей підхід письменника виявляє тенденцію до гуманістичного осмислення «іншого», здатного на страждання й моральний вибір[17].

У ширшому історико-культурному контексті такий художній підхід співзвучний складній долі єврейського населення, яке протягом багатьох століть було об'єктом суперечливих суспільних процесів, зокрема ізоляції, переслідування, тощо. Єврейська громада, яка населяла польські землі з часів П'ястів, становила сильну національну групу. Саме в Польщі, особливо з кінця XI століття, знайшли притулок єврейські біженці із Західної Європи та Богемії, рятуючись від переслідувань під час хрестових походів, розпочатих середньовічними християнами в XI і XII століттях. Приплив євреїв з Іспанії, Франції та Німеччини до Польщі сягає XIV ст. Поселенню євреїв на польських землях сприяла значна свобода і добра воля можновладців. Незважаючи на антисемітські прояви, які відбувалися в Польщі з кінця XIV століття, єврейське населення відігравало важливу роль в економічному житті країни і становило найбільше єврейське населення в Європі. Підраховано, що на початку XVI століття польські та литовські землі населяли 24 тисячі євреїв, на початку XVII століття від 80 до 100 тисяч, а в середині століття їхня кількість зросла навіть до 200 тисяч.

Таке величезне, майже десятикратне збільшення чисельності євреїв за неповні двісті років стало наслідком не тільки припливу переселенців з інших європейських країн, але й високого природного приросту. Під час повстання Хмельницького 1648 року та польсько-козацької війни в Україні відбувалися масові вбивства євреїв. І ці, і пізніші військові дії, що відносяться до початку XVIII століття (війна з Туреччиною, Росією, шведське вторгнення), призвели до економічного занепаду багатьох міст і, як наслідок, до економічної кризи для єврейських громад.

Перепис 1764 році зафіксував 433 тис. євреїв у Короні та 157 тис. у Литві, не враховуючи дітей до одного року. Сильна історично та економічно стабільна позиція єврейської громади в Польщі сприяла входженню її представників у літературний світ, створений польськими авторами. Показово й те, що серед слов'янських літератур постать єврея найчастіше з'являється в польській.

Деякі письменники зображували єврейську традицію як глибоко вкорінену культурну систему, що формувалася протягом століть і

ґрунтувалася на суворому дотриманні релігійних приписів. Представники романтизму та позитивізму, вводячи у свої твори мотиви духовного життя єврейської громади та її вірність традиції, прагнули, з одного боку, сприяти налагодженню польсько-єврейських взаємин, подоланню упереджень і заохоченню асиміляційних процесів, а з іншого – показати польським читачам, які самі перебували в умовах втрати державності, наскільки важливо плекати власні духовні й культурні цінності як основу національної ідентичності. Позитивістська література не змогла повністю усунути упередження щодо євреїв, які панували в польському суспільстві. Еліза Ожешко, що збрала і представила найбільш достовірну інформацію про єврейський спосіб життя, вражена Варшавським погромом 1881 року, писала: «Наші уявлення про єврейську історію, релігію та звичаї просто дитячі. Перед нашою уявою постає єврей, яким його зображували в Середньовіччі: напівнадприродна істота, таємнича, оповита жахом злочинів, які він скоїв [19].

Серед письменників неєврейського походження, які підхоплювали у своїх творах теми єврейської традиції та релігії, виділяються Юзеф Ігнацій Крашевський і, насамперед, згадана вище Еліза Ожешкова. Їхня роль у представленні цього аспекту життя єврейської громади потребує детального розгляду, тим більше, що опубліковані досі праці – включно з творами інших письменників – щонайбільше побіжно згадують про існування проблеми юдаїзму в текстах авторів ХІХ ст.. Предметом твору є насамперед єврейська традиція з її звичаями та обрядами, що впливає із заповідей іудаїзму, які суворо визначають ритм життя від народження до смерті. Проведені дослідження зосереджені на різних аспектах релігійного життя євреїв, включаючи функціонування окремих осіб у громаді, тобто комуну, освіту та відхід від релігії предків. Для послідовників іудаїзму поняття «традиція» (лат. *traditio* – «передати», «передати»; івр. *masoretet*) має двояке значення. По-перше, це відноситься до Письмової Тори (П'ятикнижжя Мойсея) і до так званої Усної Тори, яка колись була фактично передана в рамках усної традиції, а потім записана, серед іншого в Талмуді. По-друге, під ним розуміють ритуали і звичаї, що передаються з покоління в покоління, пов'язані з виконанням євреєм приписів, що містяться в Торі. Секрет виживання єврейської нації, яка проживає переважно в діаспорі та збереження власної ідентичності пов'язаний із релігією. Цю істину пояснює один із єврейських персонажів у драмі «Великий рабин Авраам» Емілія Ронецького, який каже, що звичаї та віра «це наш єдиний скарб, наша спадщина предків, наша гордість і слава, ми та наші батьки виховувалися в них, вони були нашою опорою протягом століть і назавжди захищатимуть нашу націю від знищення» [25].

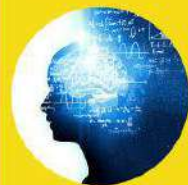
Також герой драми Едварда Любовського «Єврей», Гольдштейн, висловлює думку, що в єврейського народу, який протягом століть зазнавав поневірян, переслідувань і принижень, батьківщину було замінено релігією, саме вона стала для них духовним прихистком і єдиною формою збереження національної єдності. «Завдяки численним релігійним приписам і дотриманню обрядів ми залишилися самими собою і не зникли з лиця землі, поглинувшись групами націй» 20, – стверджує головний герой роману Юзефа Ігнація Крашевського «Єврей» [22].

Ці приклади свідчать, що польські письменники XIX століття, звертаючись до єврейської тематики, не лише фіксували соціальні та релігійні особливості життя громади, а й намагалися осмислити її глибинний духовний сенс. Для Крашевського, Ожешкової та інших авторів іудаїзм поставав не лише як система релігійних норм, а як своєрідний код національної пам'яті, що забезпечував внутрішню єдність народу в умовах розпорошення та історичних випробувань. Таке трактування вказує на спробу зрозуміти єврейську ідентичність у категоріях універсального гуманізму, коли віра і традиція набувають значення засобу духовного опору асиміляційним процесам.

Висновки. Сюжети, окреслені в даній розвідці, потребують подальшого розвитку та глибшого осмислення. Проаналізовані художні твори демонструють значущість імагологічного підходу у сучасному українському та світовому літературознавстві. Створені письменниками образи «іншого» формують як позитивні, так і негативні уявлення про суспільство, причому вплив на їх сприйняття здійснюють навіть найдрібніші складові імаготипу – імагеми у всьому їхньому різноманітті.

Єврейські персонажі польської та української літератури характеризуються насиченістю як специфічними, так і типовими рисами літературних образів. Формування колективних уявлень одного народу про інший є надзвичайно складним та суперечливим процесом. Поява образів-масок чужинців у культурному просторі певного етносу виступає першою сходинкою до подолання етнічних бар'єрів та утвердження власної ідентичності.

Традиційна свідомість не була нейтральною або об'єктивною, тому образи «інших» переважно презентувалися через сатирично-гумористичну призму. Збільшення негативних рис, приписуваних «неукраїнцям» чи «неполякам», пов'язане зі зростанням культурної дистанції, що відокремлює їх від етнічної більшості. Водночас, категорично позитивних або негативних образів «інших» в українській і польській літературі не існує. Українці, поляки та євреї виявляються «різними», але не «чужими». Найсуттєвішим об'єднуючим чинником є спільність базових людських

цінностей. У контексті сучасної війни проти України особливої ваги набувають патріотизм та готовність захищати рідну країну як ключові об'єднуючі фактори.

Література:

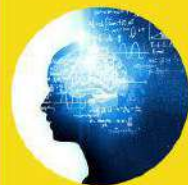
1. Александрович М. Жидівська дяка / М. М. Александрович (Мітро Олелькович) // Основа. – 1861. – Верес. – С. 73–78.
2. Архипенко Л. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Л. Архипенко. – Х., 2005. – 20 с.
3. Бордуляк Т. Бідний жидок Ратиця // Оповідання / Т. Бордуляк. – Львів: Основа, 1861. – С. 45–52.
4. Грабович Г. Єврейська тема в українській літературі ХІХ та початку ХХ сторіччя. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. – Київ, 1997.
5. Дзюба І. Література і національна самосвідомість / І. Дзюба. – Київ: Академія, 2000. – 304 с.
6. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя: сторінки призабутої спадщини / М. Жулинський. – Київ: Дніпро, 1990. – 447 с.
7. Корбич Г. Кризь призму імагології: українсько-польські відносини в українському літературно-критичному дискурсі кінця ХІХ – початку ХХ століття / Г. Корбич // Studia Ukrainica Posnaniensia. – 2013. – С. 253–264.
8. Левицький М. Щастя Пейсаха Лейдермана [Електронний ресурс] / М. Левицький. – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/school/literature/l/80900/>
9. Оляндер Л. Форми вияву імагологічних процесів у суспільстві й літературі та способи їх відображення у творах письменників / Л. Оляндер // Волинь філологічна: текст і контекст. Імагологічні виміри національної літератури: зб. наук. пр. – 2011. – С. 175–182.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія / С. Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ: Либідь, 1999. – 447 с.
11. Павличко С. Теорія літератури: курс лекцій / С. Павличко. – Київ: Основи, 2002. – 679 с.
12. Семерин Х. Єврейський світ в українській малій прозі кінця ХІХ – перших десятиріч ХХ ст.: міфопоетика, імагологія, естетика: дис. ... доктора філол. наук: 10.01.01 / Семерин Христина. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2023. – URL: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/Semeryn_dis.pdf
13. Семерин Х. Подорож як стратегія осягнення єврейського світу у прозі кінця ХІХ – перших десятиріч ХХ ст. / Х. Семерин // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2019. – № 2. – С. 68–74.
14. Словник української мови: у 3 т. / упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Грінченко; за ред. С. Єфремова, А. Ніковського. – Київ: Горно, 1927–1928.
15. Руданський С. Хомут [Електронний ресурс] / С. Руданський. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=23659>
16. Руданський С. Подорож до Єрусалима [Електронний ресурс] / С. Руданський. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=23730>

17. Тогобочній І. Жидівка-вихрестка: драма в 5 діях / І. А. Тогобочній. – Львів: НТШ, 1922. – 44 с.
18. Фаріон І. Слова як свідки правди [Електронний ресурс] / І. Фаріон // Універсум. – 2004. – № 3. – Режим доступу: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2004/3/svid.html>
19. Шкандрій М. Євреї в українській літературі. Зображення та ідентичність / М. Шкандрій; пер. з англ. Н. Комарової. – Київ: Дух і Літера, 2019. – 352 с.
20. Adameczyk-Garbowska M., Polonsky A. (eds.) Contemporary Jewish Writing in Poland. An Anthology. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2001.
21. Błoński J. The Poor Poles Look at the Ghetto // Tygodnik Powszechny, 1987.
22. Kraszewski J. I. Żyd : obrazy współczesne / Józef Ignacy Kraszewski. Kraków : Dom Wydawniczy Ostoja, 2014.
23. Markowski A., Kijek K., Zieliński K. Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Tom 2: Studia przypadków (do 1939 roku). Warszawa : Instytut Historii PAN, 2019.
24. Orzeszkowa E. O Żydach / Eliza Orzeszkowa. Warszawa : Gebethner i Wolff, 1882.
25. Roniecki E. Wielki rabbi Abraham : tragedia w pięciu aktach / Emil Roniecki. Kraków : K. Wild, 1875.
26. Janion M. Hero, Conspiracy, and Death: The Jewish Lectures. Berlin ; New York : Peter Lang Verlag, 2014. 248 p.

References

1. Aleksandrovych, M.M. (1861). Zhydivska diaka [Jewish gratitude]. *Osnova - Basis*, September, 73-78 [in Ukrainian].
2. Arkhypenko, L. (2005). *Inshomovni leksychni zapozychennia v ukrainskii movi: etapy i stupeni adaptatsii (na materialy anhlitsyzmiv u presi kintsia XX – pochatku XXI st.)* [Foreign lexical borrowings in the Ukrainian language: stages and degrees of adaptation (based on Anglicisms in the press of the late 20th - early 21st centuries)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Borduliak, T. (1861). Bidnyi zhydok Ratytsia [Poor Jew Ratytsia]. *Opovidannia - Stories* (pp. 45-52). Lviv: Osnova [in Ukrainian].
4. Hrabovych, H. (1997). Yevreiska tema v ukrainskii literaturi XIX ta pochatku XX storichchia [The Jewish theme in Ukrainian literature of the 19th and early 20th centuries]. *Do istorii ukrainskoi literatury: Doslidzhennia, ese, polemika - To the history of Ukrainian literature: Researches, essays, polemics*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Dziuba, I. (2000). *Literatura i natsionalna samosvidomist* [Literature and national consciousness]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
6. Zhulynskyi, M. (1990). *Iz zabuttia — v bezsmertia: storinky pryabutoi spadshchyny* [From oblivion to immortality: pages of forgotten heritage]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
7. Korbych, H. (2013). Kriz pryzmu imaholohii: ukrainsko-polski vidnosyny v ukrainskomu literaturno-krytychnomu dyskursi kintsia XIX – pochatku XX stolittia [Through the prism of imagology: Ukrainian-Polish relations in the Ukrainian literary-critical discourse of the late 19th - early 20th centuries]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 253-264 [in Ukrainian].
8. Levytskyi, M. (n.d.). *Shchastia Peisakha Leidermana* [The happiness of Peisakh Leiderman]. ru.osvita.ua. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/school/literature/1/80900/> [in Ukrainian].

9. Oliander, L. (2011). *Formy vyjavu imaholohichnykh protsesiv u suspilstvi y literaturi ta sposoby yikh vidobrazhennia u tvorakh pysmennykiv* [Forms of manifestation of imagological processes in society and literature and ways of their reflection in the works of writers]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Imaholohichni vymiry natsionalnoi literatury - Volyn philological: text and context. Imagological dimensions of national literature*, 175-182 [in Ukrainian].

10. Pavlychko, S. (1999). *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi* [The discourse of modernism in Ukrainian literature] (2nd ed., rev.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

11. Pavlychko, S. (2002). *Teoriia literatury: kurs leksii* [Theory of literature: course of lectures]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

12. Semeryn, Kh. (2023). *Yevreiskyi svit v ukrainskii malii prozi kintsia XIX — pershykh desiatyrych XX st.: mifopoetyka, imaholohiia, estetyka* [The Jewish world in Ukrainian short prose of the late 19th - first decades of the 20th centuries: mythopoetics, imagology, aesthetics]. Doctor's thesis. Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». Retrieved from https://www.oa.edu.ua/doc/dis/Semeryn_dis.pdf [in Ukrainian].

13. Semeryn, Kh. (2019). *Podorozh yak stratehiia osiahnennia yevreiskoho svitu u prozi kintsia XIX – pershykh desiatyrych XX st.* [Journey as a strategy for comprehending the Jewish world in the prose of the late 19th - first decades of the 20th centuries]. *Synopsys: tekst, kontekst, media - Synopsis: text, context, media*, 68-74 [in Ukrainian].

14. Hrinchenko, B. (Comp.), Yefremov, S., & Nikovskyi, A. (Eds.). (1927-1928). *Slovnnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vols. 1-3). Kyiv: Horno [in Ukrainian].

15. Rudanskyi, S. (n.d.). *Khomut* [Horse collar]. <https://www.google.com/search?q=ukrlib.com.ua>. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=23659> [in Ukrainian].

16. Rudanskyi, S. (n.d.). *Podorozh do Iyerusalyma* [Journey to Jerusalem]. <https://www.google.com/search?q=ukrlib.com.ua>. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=23730> [in Ukrainian].

17. Tohobochnii, I.A. (1922). *Zhydivka-vykhrestka: drama v 5 diiakh* [A converted Jewish woman: a drama in 5 acts]. Lviv: NTSh [in Ukrainian].

18. Farion, I. (2004). *Slova yak svidky pravdy* [Words as witnesses of truth]. *Universum*, 3. Retrieved from <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2004/3/svid.html> [in Ukrainian].

19. Shkandrii, M. (2019). *Yevrei v ukrainskii literaturi. Zobrazhennia ta identychnist* [Jews in Ukrainian literature. Representation and identity]. (N. Komarova, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

20. Adamczyk-Garbowska, M., & Polonsky, A. (Eds.). (2001). *Contemporary Jewish Writing in Poland. An Anthology*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

21. Błoński, J. (1987). *The Poor Poles Look at the Ghetto*. *Tygodnik Powszechny*.

22. Kraszewski, J.I. (2014). *Żyd: obrazy współczesne* [The Jew: contemporary images]. Kraków: Dom Wydawniczy Ostojka [in Polish].

23. Markowski, A., Kijek, K., & Zieliński, K. (2019). *Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Tom 2: Studia przypadków (do 1939 roku)* [Pogroms of Jews in the Polish lands in the 19th and 20th centuries. Vol. 2: Case studies (until 1939)]. Warszawa: Instytut Historii PAN [in Polish].

24. Orzeszkowa, E. (1882). *O Żydach* [About the Jews]. Warszawa: Gebethner i Wolff [in Polish].

25. Roniecki, E. (1875). *Wielki rabbi Abraham: tragedja w pięciu aktach* [The great rabbi Abraham: a tragedy in five acts]. Kraków: K. Wild [in Polish].
26. Janion, M. (2014). *Hero, Conspiracy, and Death: The Jewish Lectures*. Berlin; New York: Peter Lang Verlag.

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026